

Kísérletből következetes rendszerré válik az állami közművelődési könyvtárak központosítása

V. SZEROV

A szerző a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériumában a Könyvtári Főfelügyelőség vezetője. Cikkének eredeti címe: Ot ékszperimenta - k planovomu vnedreniju centralizacii (Bibliotekar', 51. god. 1974. 2. no. 8-15. p.) Szövegét tömörítve közöljük; a tömörítés KÖVENDI Dénes munkája.

A központosítás nagy segítséget jelent a közművelődési könyvtárügy fejlesztéséhez, a lakosság könyvtári ellátásának javításához, a meglévő erőforrások ésszerűbb felhasználásához és átcsoportosításához, a korszerű munkaformák és módszerek elterjesztéséhez. 1967 óta folyik a kísérlet: egy-egy város, ill. járás valamennyi állami közművelődési könyvtárának egyetlen szervezetbe való egyesítése. Eddig 9 szövetséges köztársaság 71 városában vagy járásában ment végbe az átszervezés. Az új rendszer a legtöbb helyen még csak 2-3 éve működik, eredményei azonban máris nyilvánvalók.

I.

Sokkal gazdagabb lett a központosított hálózatokban az állományok összetétele. A központosítás óta a beszerzett címek száma Nyizsnyij Tagilban 6424-ről 12 335-re, Lipecben 3360-ról 8952-re nőtt: a válogatási lehetőséget tovább növeli, hogy most minden olvasó hozzájuthat a hálózat valamennyi könyvtárának állományához. Lényegesen nőtt a politikai, tudományos és műszaki kiadványok, valamint a kézikönyvek száma. Mindez a város, ill. a járás egységes állományalakítási politikájának, a fölösleges párhuzamos beszerzések kiküszöbölésének köszönhető. A beszerzés és feldolgozás központosítása következtében pedig jóval gyorsabban is jut el a könyv az olvasóhoz.

A központosítás eredményeképpen kialakult, fiókhálózattal rendelkező nagy könyvtárak jelentős, minden ismeretágra kiterjedő gyűjteményekkel rendelkeznek, vonzzák a népgazdaság és a kultúra különféle területeinek szakembereit is. A központi városi (járás) könyvtárakban szakosított részlegek (képzőművészeti irodalom, idegen nyelvű irodalom, mezőgazdasági szakirodalom, kézikönyvek) alakultak, esetleg külön olvasóteremmel; képzőművészeti gyűjtemények, fonotékák is létesültek.

A gyarapításnak és a feldolgozásnak, valamint a gazdasági tennivalóknak a központosítása felszabadította a fiókkönyvtárakban a dolgozók munkaidejének jelentős hányadát, így többet és alaposabban tudnak foglalkozni az olvasókkal. Az olvasók számának növekedése a központosított hálózatokban jóval felülmúlja az országos átlagot. Lássuk, hogyan növekedett a kölcsönzés 1966-1972 között a központosított könyvtári rendszerű városokban és a többi városban, százalékokban kifejezve:

	kölcsonzés általában	Ezen belül		
		politikai irodalom	műszaki irodalom	term. tud. irodalom
központosított hálózatok	68,6	116	113	94,6
régi rendszerek	39,6	76	57,7	76,7

Rendkívül kibővült a tájékoztató munka. A központosított hálózatok központi katalógust szerkesztenek; ez némely helyen a város tudományos és műszaki könyvtárainak állományát is felöleli. Gyarapodási jegyzékeket küldenek szét a fiókkönyvtáraknak, valamint az üzemeknek, vállalatoknak; némelyik hálózatban tematikus gyarapodási jegyzékeket is készítenek a mérnökök, a mezőgazdasági szakemberek, a pedagógusok, a különféle szakmájú munkások stb. számára.

A központosítás lényegesen hatékonyabbá tette a könyvtárak igazgatását, fokozta a munka termelékenységét, csökkentette számos munkafolyamat önköltségét. Az egy könyv feldolgozására jutó költség pl. Nyizsnyij Tagilban 59 kopekról 15-re, Lipeckben 39-ről szintén 15-re csökkent (közvetlenül nem pénzt, hanem munkaidőt takarítanak meg). A könyvtárvezetők azelőtt sok időt töltöttek a gyarapítás gyakorlati lebonyolításával; most ez a munka számukra a gyarapítási tanács tevékenységében való közreműködésre egyszerűsödött. A gazdasági teendők központosítása is sok munkaidőt szabadít fel az érdemi munkára; így lehetővé válik a dolgozók átcsoportosítása is az egyes fiókok között, ill. a központ differenciálódó részlegeinek megerősítése a hálózatból. Több lehetőség nyílik a gépesítésre, a korszerű technikai eszközök alkalmazására.

Mindezek eredményeképpen az egy olvasóra jutó kiadások lényegesen csökkentek - Sahtiban pl. 185 kopekról 103-ra, Lipeckben 201-ről 109-re.

Természetesen a központosított hálózatokban sem tökéletes minden. Sok helyen ma is gátolja a munka színvonalának az emelkedését a helyiség- és a szakemberhiány. Nincs elég sokszorosító berendezés, más technikai eszközökből is több kellene. Megoldatlanok bizonyos pénzügyi és jogi kérdések, mint pl. a központ és a fiókok dolgozóinak egységes besorolása. Az új szervezeti kereteket nem mindenütt töltik meg tartalommal; nem folyik mindenütt simán a könyvek cseréje a központ és a fiókok között, nem hasznosítják kellőképpen a gyarapodási jegyzékeket. Nem tisztázódott még, hogyan lehet összehangolni a közművelődési könyvtárhálózat gyarapítási munkáját a helyi szakkönyvtárakkal.

II.

A hibák ellenére a központosítás helyes volta igazolódott, s a Szovjetunió Művelődésügyi Minisztériuma elhatározta a rendszer általános bevezetését. A szövetséges köztársaságok művelődésügyi minisztériumai lényegében már kidolgozták terveiket arról, hogyan vezetik be a központosítást az egyes köztársaságokban legkésőbb 1980-ig. Az Észt SzSZK-ban már 1975 végére be akarják fejezni az átszervezést. Némelyik köztársaságban viszont megyénként csak egy-egy város és járás állami közművelődési könyvtárait akarják 1975-ig központo-

sítani, hogy e kísérlet tanulságait a továbbiakban általánosan felhasználják; az Oroszországi SzSzSZK ugyanilyen céllal egy egész megyében akarja két év alatt kialakítani a városi és járási központositott hálózatokat. Ezek a tervek többnyire tulságosan óvatosak; több helyen is volna lehetőség a mielőbbi központositásra.

A köztársaságok tervei elsősorban a központi városi (járási) könyvtárak anyagi és technikai bázisának megerősítését hangsúlyozzák. Biztosítják azt is, hogy a könyvtárak és a művelődésügyi szervek minden dolgozója tanulmányozza a központositás alapelveit és módszereit, tanfolyamokon, szemináriumokon, gyakorlati foglalkozásokon. Hasznos segítséget nyújt ehhez "Az állami közművelődési könyvtárhálózat központositása" c. gyűjteményes kiadvány (Kniha, 1973), valamint az időszaki sajtó számos közleménye. (Ezekről a dokumentumokról rövidesen magyar nyelvű szemle jelenik meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadásában, FUTALA Tibor: A központositás utján. (A szovjet közművelődési könyvtárügy nagy vállalkozása.) címmel - a szerk.)

A központositás formája nem lesz teljesen egységes. A millión felüli lakosságú nagyvárosokban általában nem városi, hanem kerületi hálózatokat építenek ki; itt is célszerűnek látszik azonban több kisebb kerület könyvtárainak összevonása közös hálózatba, sőt a külföldi példák az egységes nagyvárosi hálózat életképességét is bizonyítják. - A járásokban és a legfeljebb 250 000 lakosu városokban általában a gyermekkönyvtárakat is az egységes hálózathoz csatolják. Az OSzSzSZK-ban azonban a tervek szerint legalább 4 gyermekkönyvtár már külön hálózatot alkothat. Egyes helyeken azt hangoztatják, hogy a járási gyermekkönyvtárnak a hálózatba való beolvasztása megnehezítené a közművelődési és az iskolai könyvtári hálózat esetleges egyesítését; ez az érvelés azonban nem állja meg a helyét, valójában a gyermekek könyvtári ellátását is jóval gazdaságosabban meg lehet szervezni az egységes közművelődési könyvtárhálózat keretében.

Az átszervezés főként a meglévő erőforrásokra, a belső tartalékok észszerű kihasználására épül. Egyes köztársaságokban jelentős létszámemelést terveznek, jórészt indokolatlanul; úgy képezik ugyanis, hogy a gyarapítási és feldolgozási kereteket vonják össze, a létszámkereteket, ill. beralapot nem - így pedig nem lehet végrehajtani a személyzetnek azt az átcsoportosítását, ami segítene gondjaikon. Egy szempontból viszont valóban tartózkodni kell a teljes központositástól: a falusi könyvtárak gazdasági jellegű kiadásainak (fűtés, világítás stb.) fedezetét nem célszerű központositani, mivel erről gyakran a községi tanácsok, ill. a kolhozok gondoskodnak.

Már nyilvánosságra hozták "A központositott könyvtárhálózat mintaszabályzata" tervezetét; a végső fogalmazás még várat magára. Megindult a központositásra vonatkozó módszertani anyag kiadása is; ez a Lenin Könyvtár, a Szaltükov-Scsedrin Könyvtár és a köztársasági könyvtárak feladata.

X X X

Az állami közművelődési könyvtárak központositásának eredményei a műszaki, a felsőoktatási és a szakszervezeti könyvtárak figyelmét is felkeltették. A SzÜ Állami Nyilvános Tudományos és Műszaki Könyvtára már tanulmányozza a központositott ágazati és regionális műszaki könyvtárhálózatok kiépítésének különféle variációit. Néhány városban a szakszervezeti könyvtárakat egységes hálózattá szervezték. Már régóta felmerült az a gondolat, hogy szerződés-

ses alapon egységes szervezetbe kell összevonni a különböző főhatóságokhoz tartozó könyvtárakat, részleges központosítás formájában az állami közművelődési könyvtárhálózathoz kell kapcsolni a szakszervezeti, az iskolai és egyéb típusú könyvtárakat is.

Ez az összevonás igen sokféle problémát vetne fel, gyakorlati megvalósításának még nincs itt az ideje. Máris keresni kell azonban a konkrét lehetőségeket a különféle hálózatok együttműködésére, a könyvtári ellátás javítása érdekében; ilyen lehetőség a gyarapításnak, a bibliográfiai tájékoztatásnak és a módszertani munkának az összehangolása, központi katalógusoknak, közös gyarapodási jegyzékeknek a szerkesztése, városonként a különféle hálózatokhoz tartozó könyvtári egységeknek egymással összehangolt telepítése.

A lengyel közművelődési könyvtári hálózat

MARTINOVITSNÉ Kutas Ilona

A lengyel könyvtárügy, elsősorban a közművelődési könyvtári hálózat áttekintése érdekében részleteket közlünk a szerző "Adalékok a mai lengyel könyvtárügyről" c. szakdolgozatából. (Szeged, 1974.)

Az 1969-es adatok szerint 50 839 könyvtár van Lengyelországban, 191 615 000 kötettel. A könyvtári gyűjteményeket 15 994 000 olvasó használta, 249 741 000 kötetet kölcsönöztek. Ez azt jelenti, hogy 15,6 kötet jut egy olvasóra. Az 50 839 könyvtár megoszlása:

- 8 451 közművelődési könyvtár
- 5 127 szakszervezeti könyvtár
- 31 004 iskolai könyvtár
- 392 pedagógiai könyvtár
- 5 110 szakkönyvtár
- 480 iskolán kívüli nevelési intézményi könyvtár
- 325 tudományos intézeti könyvtár

1968-ban adták ki az első könyvtári törvényt, amely arra hivatott, hogy rendezze Lengyelország könyvtárügyét, biztosítsa a továbbfejlődést. A törvény megfogalmazásában igen tevékeny részt vállalt a Lengyel Könyvtárosok Szövetsége.

A törvény a következő területeket szabályozza: könyvtári gyűjtemények szakosítása, az egyes könyvtári hálózatok feladatköre; könyvtári technikai felszerelések forgalmazása, bemutatása; a könyvtári anyag védelme és konzerválása; a bibliográfiai és a tájékoztató tevékenység koordinálása; könyvtári kölcsönzés szabályozása; központi katalógusok vezetése; polonicumok gyűjtése és megőrzése; szabványosítás; a könyvtári munkafolyamatok gépesítése, racionalizálása; a könyvtárosok képzése és továbbképzése.

A törvény szerint a Kultúra- és Művészetügyi Minisztériumhoz csak a közművelődési könyvtárak tartoznak, a más tárcákhoz tartozó könyvtárakat csak